

POJAM I UZROCI NASTANKA ISLAMSKOG TERORIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sažetak: *Osnovni problem istraživanja u radu su posebne karakteristike terorizma u Bosni i Hercegovini i uzroci njegovog nastanka. Poseban problem koji je empirijski istražen, su psihosocijalne karakteristike terorista u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini. Na osnovu formulisanih problema predmet istraživanja u radu bio je, pojam i uzroci islamskog terorizma u Bosni i Hercegovini. Sa epistemološkog stanovišta predmet rada je naučno analiziran nakon empirijskog istraživanja. Cilj istraživanja bio je određenje bezbednosnog pojma i posebno, psihološke dimenzije oblika ugrožavanja koji predstavlja terorizam u Bosni i Hercegovini. Prema tome, ako se terorizam u Bosni i Hercegovini manifestuje u posebnim oblicima, onda se i njegov pojam posebno određuje. Metode korišćene u radu su metode opservacije i eksperimentisanja, kao i statističke tehnike, instrumenti i postupci koji se koriste u psihometriji. Značaj istraživanja se ogleda u sagledavanju relevantnih činjenica i donošenju zaključaka koji bi koristili bezbednosnim agencijama u njihovim preventivnim i represivnim aktivnostima. Poseban naučni značaj je u iznošenju rezultata empirijskog istraživanja sprovedenog u vezi sa terorizmom u Bosni i Hercegovini.*

Ključne reči: *terorizam, religija, fanatizam, psihosocijalna patologija, politička podrška.*

---

* Docent, Pravni Fakultet, Megatrend Univerzitet Beograd, amilovanovic@megatrend.edu.rs

** Rad je rezultat Projekta FPBISD – Bezbednosni izazovi savremenog društva.

1. Uvod

U Bosni i Hercegovini su nacionalni i verski ekstremisti, kriminalizovani privrednici, kriminalci iz različitih oblika kriminala i nižerazredni službenici stranih ambasada veoma uspešno savladali tehniku zastrašivanja svojih protivnika. Bilo da deluju pojedinačno ili u grupi, sejanje terora je njihova redovna aktivnost. Dejtonski mirovni sporazum je pokušaj međunarodnih subjekata da uspostavi trajni mir na prostoru BiH i ublaži delovanje navedenih pojedinaca i grupa. BiH je organizovana kao veoma složena državna zajednica, sa pravnog stanovišta ispunjena brojnim nelogičnostima u organizaciji struktura vlasti, protivnim osnovnim teritorijama države i prava. U takvom društvenom realitetu, nije neobično postojanje oružanih oblika ugrožavanja. Važno je izdvojiti, po delovanju konstantan i naročito opasan oblik ugrožavanja bezbednosti u BiH islamski terorizam, koji se manifestuje u pojavnim oblicima karakterističnim samo za prostor BiH. Za ovakav problem još uvek nije pronađeno bezbednosno rešenje u dejtonskoj BiH. Dodatne poteškoće stvara snažan uticaj pojedinih država NATO-a koje po potrebi koriste terorističke organizacije za ostvarivanje vlastitih vojnih i političkih ciljeva na Balkanu. Posebno otežavajuća okolnost jeste očigledna nezainteresovanost naučnih krugova da reaguju na izbegavanje političke vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine, da preuzmu adekvatne mere, prvenstveno u organizaciji podsistema bezbednosti i pravnoj uređenosti na osnovu kojih sprovede aktivnosti u suprotstavljanju terorizmu. I najvažnije, terorizam se koristi kao sredstvo za poništavanje zajedničkog kulturnog nasleđa naroda u BiH, vrednosti savremenog društva i uskraćivanje osnovnih ljudskih prava.

2. Određenje pojma terorizma u Bosni i Hercegovini

U savremenim bezbednosnim i pravnim teorijama još uvek nisu jasno određeni priroda i uzroci terorizma, a naročito identitet i podsticaj pojedinačnog i grupnog terorističkog delovanja. Razlog za to je, između ostalog, zato što nismo naučili da razlikujemo njegove pojavne oblike i istražili poseban motiv koji dovodi do kriminalnog ponašanja teroriste. Takođe, od strateškog značaja je međunarodna saglasnost vezana za definiciju terorizma, a sve u cilju efikasne protivterorističke politike država radi smanjenja pretnje koju predstavlja terorizam. Eksperti iz oblasti bezbednosti, prava i politikologije neprestano analitički izlažu bezbednosne rizike, pravnu neuređenost i političku nestabilnost u BiH. Stoga, BiH predstavlja prostor idealan za teroriste koji deluju pojedinačno ili u grupi, a postoje zahvaljujući podršci jednog dela političke vlasti i stranih obaveštajnih službi koje teroriste smatraju regularnim oružanim formacijama. Dakle, usled specifičnih političkih okolnosti u BiH, potrebno je utvrditi smislenu definiciju terorizma u BiH, ne samo u vreme mira, već i da bi imali jasnu

razliku između radnji i postupaka dozvoljenih u ratnim sukobima u odnosu na one koje predstavljaju povredu pravila ratovanja. Pre svega što se pripadnici terorističkih organizacija sakrivaju iza, po njima i njihovim mentorima, iza borbe za slobodu, pravdu i ostale prihvaćene vrednosti savremenog društva. Shodno tome, u daljem tekstu biće navedene teorijske tvrdnje autora iz različitih naučnih disciplina.

Bošković i Marković iz kriminološkog ugla jasno navode da: „Pod opštim pojmom terorizma podrazumeva se doktrina, metod, i sredstvo za izazivanje straha i nesigurnosti kod građana sistematskom upotrebom nasilja radi ostvarivanja određenih, prvenstveno političkih ciljeva“.¹ Bodrijar sa sociološkog stanovišta tvrdi: „Terorizam je kao virusi, svuda. Reč je o svetskom razlivanju terorizma, koji je kao senka čitavog sistema dominacije, svuda spreman da se probudi kao dvostruki agent“.²

Prema Kegliju i Vitkofu „Terorističke grupe se mogu smatrati nekonvencionalnim tipom nedržavnih aktera ili globalnih nevladinih organizacija u globalnom smislu, koji se razlikuju po tome što koriste nasilje kao primarni metod vršenja uticaja“.³

Svetski priznati stručnjak u oblasti naoružanja sa masovno uništenje objašnjava: „Ja sam definisala terorizam kao čin nasilja ili pretnju nasiljem protiv neboraca, a s ciljem da se izvrši osveta, ili da se postigne zastrašivanje, ili da se na neki drugi način utiče na neku publiku“.⁴

Škuljić objašnjava pojam razliku između vojnika i teroriste i njihov položaj u krivičnom pravu: „Time što pripadnici neke terorističke organizacije sebe nazivaju 'vojskom', 'armijom' i sličnim nazivima, niti time što nose određene uniforme i odgovarajuća obeležja, oni ne gube status *terorista*, samim tim što primenjuju terorističke metode radi ostvarivanja tipičnih terorističkih ciljeva“.⁵

Konkretnijim fokusom na prostor, terorizam u BiH na osnovu posebnih karakteristika može da se definiše sa više uslovljenih stanovišta, odnosno: „Terorizam u BiH je oružani oblik ugrožavanja u kome ekstremne islamističke grupe i pojedinci u cilju ostvarivanja političkih, nacionalnih i religioznih ciljeva pripremaju, podstrekavaju i pomažu napade na građane i institucije radi stvaranja države uređene po šerijatskom pravu“.⁶

¹ Bošković Milo, Marković Miloš (2015): *Kriminologija sa elementima viktimologije*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 179.

² Bodrijar Žan (2007): *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd, 11.

³ Kegli V. Čarls, Vitkof R. Judžin (2004): *Svetska politika-Trend i transformacija*, CSES Diplomatska akademija, Beograd, 623.

⁴ Stern Džesika (2004): *Ekstremni teroristi*, Alexandria Press, Beograd, 94.

⁵ Škuljić Milan (2010): *Terorizam i terorističke organizacije*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd, 15.

⁶ Milovanović Anatolij (2021): *Primena represivnih mera policije Republike Srpske u borbi protiv terorizma*, Doktorska disertacija, Megatrend Univerzitet, Beograd, 49.

3. Religijski i psihosocijalni pojam terorizma u BiH

Pogled na terorizam u BiH je neizbežan bez konteksta ratnih dešavanja. Shodno tome, sa psihološkog stanovišta: „Neke religije svojom doktrinom i praksom vaspostavljaju koncept ubijanja kao sveti zadatak (svetost zla), čak i verske ratove (islam, naprimer) određuje kao 'svete' (džihad) zato što ne prihvata, čak ni kao mogućnost, postojanje drugih veroispovesti. Zato ne iznenađuje činjenica da se islam u uporednim studijama određuje kao ratnička religija“.⁷

3.1. Empirijsko istraživanje o religijskom i psihosocijalnom pojmu terorista u BiH

Iako je terorizam masovna bezbednosna pretnja, o kojoj je napisana brojna teorijska i stručna literatura, iz toga dobijamo samo teorijska saznanja koja nisu dovoljna, ne samo za izvođenje zaključaka, već naročito za adekvatan odgovor na pretnju koja predstavlja. Zbog toga su potrebna empirijska istraživanja verifikatornog tipa. U radu će biti prezentovani delovi rezultata, važni za postavljene ciljeve u ovom radu, empirijskog istraživanja provedenog sa pripadnicima MUP-a Republike Srpske, gde su prikupljeni stavovi i uverenja o psihološkom stanovištu islamskih terorista u BiH, konkretno uvažena je procena struke.⁸ Dobijeni rezultati ukazali su na sledeće: Rezultati su pokazali da se struktura merenih stavova prema teroristima može objasniti pomoću dva latentna faktora, a to su: Faktor 1- Religiozni fanatizam i Faktor 2- Psihosocijalna patologija teroriste. U psihologiji postoje različiti modeli ličnosti (petofaktorski, sedmofaktorski itd), ali za ovaj rad posebno značajan model Cirkumpleks, koji je u osnovi Plučikov inventar ličnosti, autora Roberta Plučika. Test je prisilnog izbora i sastoji se od 62 stavke u kojima su uparene kombinacije 12 prideva kojima se definišu osobine ličnosti. Rezultat testiranja izražava se kružnim profilom izraženosti 8 emocionalnih dimenzija ličnosti, (inkorporacija, zaštita, orijentacija, lišenost, odbacivanje, agresija, istraživanje, reprodukcija) i postignućem na BIAS skali, kojim se procenjuje sklonost prema konformizmu i/ili društvena poželjnost odgovaranja, i njihovim međusobnim odnosom.⁹ Takođe, konstruisane su tvrdnje na osnovu prethodnih stručnih i naučnih saznanja, kao i profesionalnog iskustva autora sa ciljem istraživanja motiva i namere za izvršenje terorističkog akta. Odgovori su se izražavali na petostepenoj skali Likertovog tipa. Tvrđnji

⁷ CanettiElias (1984): *Masa i moć*, Grafički zavod Hrvatske, u Kostić Petar (2000): *Psihologija borbenih jedinica*, NIC, „Vojska“, Beograd, 20.2. Činioci koji, po logici borbe, podstiču nehumanost u ratu.

⁸ Videti šire: Milovanović Anatolij (2021): *Primena represivnih mera policije Republike Srbije u borbi protiv terorizma*, Empirijsko istraživanje, Doktorska disertacija, Megatrend Univerzitet, Beograd.

⁹ Standardizaciju je uradio Prof. dr Petar Kostić prema, Kostić Petar (2003): *Priručnik PIE-JRS Profil indeks emocija, Jugoslovenska revizija i standardizacija*, treće izdanje, Beograd.

je bilo ukupno 50, a jedan od primeraja tvrdnja pod rednim brojem 23. „Svaki musliman je dužan da živi onako kako Alah zapoveda“. ¹⁰ U upitniku je korišćena petostepena skala Likertovog tipa, svaka tvrdnja je označavana na skali od 1 do 5, što znači: 1 = potpuno netačno, 2 = uglavnom netačno, 3 = ne mogu da se odlučim, 4 = uglavnom tačno, 5 = potpuno tačno.

Rezultati regresione analize relacija između varijable intenziteta stava o teroristima Faktor 1- Religiozni fanatizam i varijabli emocionalnih dimenzija ličnosti, merenih Profilom indeks emocija (PIE –JRS) ukazuju da primenom *stepwise* metode, na uzorku pripadnika MUP-a Republike Srpske postoji statistički značajna povezanost. Analiza pokazuje da se izdvajaju dva značajna modela, pri čemu se u prvom koraku jedino kao značajna izdvaja *Agresivnost*, dok se u drugom koraku izdvajaju *Agresivnost i Lišenost*, kao dimenzije koje predstavljaju značajne prediktore stavova o teroristima. Regresionom analizom dobijeno je da su od svih prediktorskih varijabli samoprocenjene emocionalne dimenzije ličnosti terorista, *agresija i lišenost*, u korelaciji s varijablom Stav prema teroristima Faktor 1 –Religiozni fanatizam. Dimenzija *agresija* je u pozitivnoj, a dimenzija *lišenost* u negativnoj korelaciji. Regresionom analizom dobijeno je da su od svih prediktorskih varijabli dve emocionalne dimenzije u korelaciji s varijablom Stav prema teroristima Faktor 2 – Psihološka i sociološka patologija, i to *Odbacivanje i Istraživanje*, koje je u negativnoj korelaciji. Izdvajanjem religioznog faktora sa objašnjavanjem više od jedne četvrtine ukupne varijanse ukazuje na realno postojanje ovog oružanog oblika ugrožavanja bezbednosti, te da on ima *posebno definisanu psihosocijalnu karakteristiku*. Subjekti ugrožavanja su islamski religiozni fanatici iz reda vehabijskog pokreta, ISIL-a, Al Kaide, radikalnog krila SDA i drugih terorističkih grupa koji sebe smatraju džihad ratnicima. Izdvajanjem faktora psihološka i sociološka patologija, a odnosi se na psihopatološke i sociopatološke karakteristike terorista u BiH kod kojih su prepoznatljive takve osobine. Analizom strukture odgovora ispitanika koji su ušli u uzorak, na pitanja vezana za stavove prema teroristima, dobijeni rezultati impliciraju zaključak da pripadnici MUP-a Republike Srpske vide teroriste kao lica, koja u izvesnom stepenu, imaju psihopatološke i sociopatološke karakteristike. Istraživanjem veza između stavova prema terorizmu i pojedinih dimenzija ličnosti predviđenim Plučikovim modelom utvrđeno je da postoji mogućnost predikcije faktora Religiozni fanatizam na osnovu poznavanja vrednosti na dimenzijama *agresije i lišenosti* faktora Psihološka i sociološka patologija na osnovu poznavanja vrednosti dimenzija *odbacivanja i istraživanja*. ¹¹

¹⁰ Autori konstruisanih tvrdnji su Kostić Petar i Anatolij Milovanović.

¹¹ U sklopu istraživanja na odabranom uzorku pripadnika MUP-a Republike Srpske, pored terorizma, obrađeni su i drugi oblici kriminaliteta, te su iskorišćeni za druge naučne radove. U ovom radu su prezentovani samo rezultati koji se odnose na predmet istraživanja o religijskom i psihosocijalnom pojmu islamskih terorista u Bosni i Hercegovini.

3.2. *Diskusija o psihološkim karakteristikama terorista*

Studije su pokazale da kontrola terorizma, stručno i naučno razumevanje terorističkih delovanja određivanje subjekata koje im daju podsticaj, kao i usvajanje bezbednosnih, pravnih i drugih mera za sprečavanje i suzbijanje terorističkih aktivnosti u većoj meri zavise od psihološke prirode ovog fenomena. Potrebno je znati da psihologija terorističkih aktivnosti ima značajne specifičnosti, u praksi teško prihvatljive, ako polazimood opšte prihvaćenih standarda u njihovom ponašanju. Teroristi nisu kao tipični kriminalci, čak i oni najteži po ispoljavanju surovosti prema eventualnim žrtvama, oni su poseban oblik zločinaca sa stanovišta psihologije. Važno je istaći, terorizam je naročito sredstvo psihološkog uticaja. Njegova osnovna karakteristika je direktno stvaranje osećaja straha, nesigurnosti i stanja visokog stresa. Naravno, navedene okolnosti usmerene su ne samo prema pojedincima ili grupama, već prema društvu u celini. Tako formiran bezbednosni faktor, ima za posledicu psihološki uticajna društvo nakon kojeg se vrlo često ostvaruju zadati ciljevi terorističkih grupa i njihovih mentora. Izazivanje i stvaranje osećaja straha je vidljivi odraz terorizma i predstavlja njegovu suštinu. Objekat napada stvaranjem osećaja straha, nisu samo žrtve terorističkog akta, već i oni koji su preživeli takav akt. Često krajnji cilj nije ubistvo, već demoralizacija žrtava. Na taj način šteta je višestрана, konkretno, u ljudskim žrtvama, ekonomska, politička i traje duži vremenski period. Nalazi empirijskog istraživanja ukazuju, da je na prostoru BiH, sa psihološkog stanovišta, terorizam prirodan nastavak radikalizma, ekstremizma i religioznog fanatizma. Prvi faktor koji je utvrđen, religiozni fanatizam, odnosi se na posebnu karakteristiku koju imaju teroristi u BiH. Drugi faktor, koji je utvrđen, odnosi se na psihopatološke i sociopatološke karakteristike kod terorista u BiH. Ovim nalazima, treba dodati i utvrđene karakteristike dobijene *JRS profilomindeksa emocija*. Dakle, rezultati empirijskog istraživanja, analizirani i dobijeni na osnovu „procene struke“ odnosno, stavova i uverenja pripadnika MUP-a Republike Srpske jasno i nedvosmisleno ukazuju na postojanje posebnog pojma vezanog za terorizam u BiH. U smislu predloga, sa osvrtom na navedeno, politički i bezbednosni analitičar ističe: „Sve vlasti bilo da se temelje na religioznom učenju islama ili da su bilo na koji način povezane sa islamom, šute na pojavu radikalnog islama i njegovog širenja. Šutnja je način posredne podrške mreži širenja islamističkih grupa koje svoj rad baziraju na terorističkim aktivnostima“.¹² Naravno, preduzimajući mere protiv ovog oblika psihološkog i bezbednosnog ugrožavanja, važno je razviti scenarije psihološkog uticaja na žrtve, odrediti karakteristike žrtava i na osnovu toga opet pozitivnim psihološkim uticajem suzbijati efekat terorističkog delovanja. *Dakle, iz ugla psihologije, terorizam je u BiH je poseban oblik ugrožavanja bezbednosti, koji karakteriše nastupanje iz sfere religioznog fanatizma, sa psihosocijalnom patologijom kao osnovnom*

¹² Nuhić Mehmedalija (2010): *Islam i terorizam*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd, 429.

karakteristikom. U realnom prostoru i vremenu, to je izvršenje demonstrativnih i destruktivnih akcija u cilju izazivanja straha kod onih koji se protive njihovoj verskoj ideologiji. Prema tome, u cilju uspešnog suprotstavljanja islamskom terorizmu, bilo je potrebno ustanoviti taktičku i operativnu dijagnostiku individua sklonih ovom obliku ugrožavanja. Takve individue mogu biti različite, i zbog toga njihove psihološke karakteristike moraju biti utvrđene što je moguće preciznije. Na osnovu toga možemo imati bolju predstavu o njihovom ponašanju i motivima. Od velikog značaja za zaposlene u bezbednosnim agencija u BiH je da u svom radu znaju i vešto koriste saznanja o licima koja vrše terorističke akte.

4. Uzroci nastanka islamskog terorizma u BiH

Navodeći osnovne uzroke terorizma u BiH, ističemo evidentirano postojanje islamskog džihada,¹³ odnosno verskog i nacionalnog terorizmaprisutnog kod jednog dela muslimanskog naroda, uz odobravanje političke vlasti i podršku stranih obaveštajnih službi. Takođe, potrebno je posebno naglasiti, vehabizam koji je organizovan u paradžematima nezavisnim od Islamske vjerske zajednice u BiH i predstavlja najagresivniji deo islamskih ekstremista u BiH.

4.1. Građanski rat u BiH kao uzrok nastanka terorizma

Prema istaknutom psihologu: „Ljudi se tokom rata kao ličnosti menjaju (karakterno, emocionalno) u smislu sve veće spremnosti da što surovije delaju. 'Hvata ih krv rata', obuzima želja da uživaju u patnji, ispunjava mržnja prema svemu, a težnja za osvetom često postaje svrha pojedinačnog života“.¹⁴ Kostić slično tome objašnjava: „Građanski ratovi su uvek nemilosrdniji od međunarodnih: naime rat 'pruža mogućnost ljudima da se naplate', osim, novonastalih, ratnih, i 'stari računi' iz mirnih vremena, dok su živeli jedni sa drugima, ili uz druge. To povećava zakrvljenost rata“.¹⁵ Uzimajući u obzir navedeno, sasvim je jasno da bez osvrta na građanski rat u BiH nije moguće analizirati nijednu bezbednosnu pojavu u BiH, a naročito terorizam. Oružani sukob sa verskom dimenzijom je bio prilika za okupljanje velikog broja religioznih fanatika od kojih su formirane terorističke formacije. Prva teroristička formacija je bio odred

¹³ U arapskoj sintaksi reč „džihad“ (Jehaad) označava „haalat al Jihd“, odnosno stanje džihada, pored toga, u analitičkoj lingvistici „džihad“ se tumači i kao „stanje neprestanog napora“.

¹⁴ Watson John (1982): *PSYCHOKRIEG*, (Möglichkeiten, Macht und Missbrauch der Militäerpsychologie), ECON, Dusseldorf und Njien, u Kostić Petar (2000): *Psihologija borbenih jedinica*, NIC, „Vojska“, Beograd, 20.2. Činioci koji, po logici borbe, podstiču nehumanost u ratu.

¹⁵ Kostić Petar (2000): *Psihologija borbenih jedinica*, NIC, „Vojska“, Beograd, 20.2. Činioci koji, po logici borbe, podstiču nehumanost u ratu.

„El mudžahedin“, a pripadnici odreda su bili pored džihadista iz celog sveta i muslimani sa prostora bivše SFRJ. Odred je formirao Abu Abd el-Aziz po nalogu Osame Bin Ladena, naravno uz odobrenje i podršku tadašnjeg političkog i vojnog rukovodstva muslimanskog vrha u Sarajevu. Odred „El mudžahedin“ je bio deo III korpusa tkz. Armije BiH. Formiranjem ovakvih formacija su otklonjene razlike između običnog zločina i političkog zločina. Na prostoru BiH je terorizam postao oblik rata, a ratni zločinci istovremeno su postali teroristi zločinci. I najvažnije, muslimanska politička vlast dala je teroristima legitimnost i usvojila njihova dela kao dopuštena sa stanovišta međunarodnog krivičnog prava.

Slično tome Kolman tvrdi: „Tako su za samo nekoliko meseci po otpočinjanju bosanskog građanskog rata, arapsko-avganistanski mudžahedini već uspostavili impresivnu lokalnu strukturu u regionu, obezbedili značajna finansijska sredstva, našli domaće fundamentalističke saveznike, i uspostavili uspešno krijumčarenje“.¹⁶ Važno je naglasiti, formiranje muslimanskih oružanih formacija počelo je u aprilu 1991. godine, odnosno, formirani su odredi Zelenih beretki, dok je kasnije u svetskoj javnosti i delu domaće, isticano da su muslimani žrtve velikosrpske agresije.

O političkim idejama muslimanske vlasti bivši pripadnik Al Kaide svedoči: „Ljudi koji su vodili ovu zemlju u toku, a i poslije rata omogućili su pripadnicima Odreda 'El-Mudžahedin' da prošire među bošnjačkim narodom, a posebno među mlađom populacijom, svoje bolesno mišljenje i terorističko obrazovanje putem štampanja i besplatnog dijeljenja razne literature koja je nazvana islamske knjige“.¹⁷

Ciljevi i zadaci su bili neskriveni, a to su stvaranje države po radikalnim islamskim principima i šerijatskom pravu, naravno uz sveobuhvatnu pomoć islamskih ekstremista iz celog sveta. U vezi s tim, bivši premijer Ruske Federacije ističe: „Idejna osnova takve pomoći je nastojanje Bin Ladena da se na području Evrope stvori ekstremistički nastrojena islamistička država, što je obuhvatalo Albaniju, Kosovo, Sandžak, deo Bosne, deo Makedonije i deo Crne Gore“.¹⁸ Dakle, posebna karakteristika vezana za nastanak islamskih terorističkih grupa u BiH je da su osnovane neposrednu pomoć Osame Bin Ladena i Al Kaide, na poziv tadašnje muslimanske vlasti. Dalje, prvi teroristički akti od strane islamskih terorista izvršeni su u periodu građanskog rata, neposredni izvršiocu su ostali da žive u BiH, a to im je omogućila politička vlast u Sarajevu, preciznije rečeno, ona ista koja ih je dovela u BiH. Na sve navedeno, potrebno je dodati i ideološku „zvezdu vodilju“ kod islamskih terorista koji su poreklom iz BiH, a to je Islamska deklaracija čiji je autor Alija Izetbegović.

¹⁶ Kolman Evan (2006): *Džihad Al kaide u Evropi Avganistansko-bosanska mreža*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršal, Beograd, 53.

¹⁷ Hamad Ali (2007): *U mreži zla (međunarodni terorizam i „Al Kaida“)*, Glas Srpske, Banja Luka, 301.

¹⁸ Primakov Jevgenij (2006): *Svet posle 11. septembra i upad u Irak*, Priivredna komora Beograda, Beograd, 23-24.

4.2. Problemi u organizaciji sistema bezbednosti kao uzrok nastanka terorizma u BiH

Sa bezbednosnog stanovišta najvažniji zadatak države, odnosno legitimno izabrane političke vlasti je uspešno rešavanje bezbednosnih problema koji utiču na funkcionisanje državnih institucija i mirnog života građana. Usled globalnog bezbednosnog izazova i stalne pretnje koju predstavljaju terorističke grupe i pojedinci, države koje su ugrožene nastoje da razviju sisteme bezbednosti sposobne da se suprotstave takvim pretnjama. I pored toga, oružana dejstva terorističkih grupa i pojedinaca se nastavljaju, a očigledan primer je stanje bezbednosti u BiH. Dejtonskim mirovnim sporazumom je završen građanski ratu BiH, nastupilo je stanje nametnutog mira sa institucijama stvorenim po zamišljenim idejama nižerazrednih političara iz zemalja NATO-a, poslatih od svojih vlada da formiraju novu državu. U pokušaju stvaranja funkcionalnih institucija, nastojali su stvoriti sistem bezbednosti u čiji sastav bi ušli entitetski podsistemi bezbednosti, ne uzimajući u obzir da su subjekti tih podsistema bili suprotstavljene strane u prethodnom ratu. Tako je došlo do formiranja sistema bezbednosti Republike Srpske,¹⁹ Federacije Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta i sistema bezbednosti na nivou zajedničkih organa BiH, koji su često u koliziji nadležnosti i delokruga rada. Nakon toga je došlo do formiranja bezbednosnih agencija na nivou zajedničkih organa, u svakom smislu protivnim bezbednosnim načelima. Takođe, pravna uređenost takvih bezbednosnih agencija stvara brojne probleme u njihovom funkcionisanju, posebno kada je potrebno suprotstavljati se terorizmu. Ipak najveći problem predstavlja opstrukcija političke vlasti iz Federacije BiH, koja uticajem na institucije sprečava adekvatno delovanje bezbednosnih agencija u BiH su suzbijanju terorističkih pretnji.²⁰ U vezi s tim: „Mnogi državni djelatnici, zaposleni u bezbednosnim ili obavještajnim strukturama, mnogi tužitelji i sudije, neki mediji i mnogi novinari – dio su tog ukupnog sistema terorizma koji u Bosni i Hercegovini nastupa, kad god to prilike dozvoljavaju, legitimnim i legalnim sredstvima.“²¹ Važno je istaći da poseban problem predstavlja mešanje u rad institucija, posebno institucija u Republici Srpskoj međunarodnih činilaca, prvenstveno Ureda visokog predstavnika.²² Sa osvrtom na to Kreća objašnjava: „Primer formalno suverene i nezavisne države pod međunarodnom upra-

¹⁹ U kasnijim reformama bezbednosti u Republici Srpskoj su prestali da postoje podsistemi vojska, obaveštajna služaba i pogranična policija.

²⁰ Kao primer, nakon izvršenog terorističkog napada u aprilu 2015. u Zvorniku, kada je ubijen jedan, a ranjena dva pripadnika MUP-a Republike Srpske, u delu javnosti Federacije BiH počelo je pravdanje izvršenog terorističkog akta, a posle sedam godina nemamo sudske presude. Zabrinjavajuća je činjenica da nisu operativno obrađeni svedoci ovog terorističkog akta, a sa veštačenja nisu vraćeni izuzeti predmeti.

²¹ Galijašević Dževad (2007): *Era terorizma u BiH*, „Filip Višnjić“, Beograd, 82.

²² Trenutno u BiH u javnim nasupima povremeno pojavljuje nemački diplomata Kristijan Šmit, koji se lažno predstavlja kao visoki predstavnik.

vom je Bosna i Hercegovina. Dejtonskim sporazumom zaključenim u novembru 1995. godine Bosna i Hercegovina, stekavši status članice UN 1993. godine, potpada pod međunarodnu upravu kako u faktičkom, tako i pravnom smislu²³. Isto tako, nepostojanje pravno uređene hijerarhije u aktivnostima koje bezbednosne agencije sprovode u suprotstavljanju terorizmu i jasno utvrđene nadležnosti agencija iz entiteta i agencija iz zajedničkih organa jeste takođe problem koji postoji u organizaciji sistema bezbednosti BiH. Prema tome, sve navedeno jeste jedan od uzroka za nastanak terorizma u BiH.

4.3. Nepoštovanje zakona koji uređuju suprotstavljanje terorizmu u BiH

Pored neadekvatno uređenih sistemskih rešenja u oblasti bezbednosti, donošenje zakona i sprovođenje istih takođe predstavlja problem u suprotstavljanju terorizmu. Iako je međunarodni protektorat, u BiH su samostalno, prvenstveno radi potreba unutrašnjih zakonodavstava entiteta i Brčko Distrikta, koji uređuju krivičnopravnu materiju, navedene radnje izvršenja kao manifestacije terorizma. Međutim, većina ostalih zakona usvajana je pod patronatom međunarodnih činilaca. Jedan od primera je Zakon o sprečavanju pranja novca finansiranja terorističkih aktivnosti, koje je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila tek 6. Juna 2014. godine,²⁴ a do tada je velika suma novca namenjene teroristima u BiH neometano proticala. O značaju primene mera na osnovu navedenog Zakona: „Uspešna teroristička organizacija ili grupa jeste ona koja je stvorila takve mehanizme da može na osnovu njih da ostvari i održi efikasnu finansijsku infrastrukturu“.²⁵ Navedeni Zakon predstavlja najvažniji pravni akt u BiH koji uređuje aktivnosti bezbednosnih agencija u saradnji sa drugim institucijama u sprečavanju finansiranja terorista. Na terenu i u praktičnoj primeni postojeći Zakon nije sproveden, a u prilog ovoj tvrdnji ide činjenica da u BiH do sada nije izrečena nijedna sudska presuda za krivično delo finansiranje terorističkih aktivnosti. Zašto je tako? Zato što bi adekvatnom i objektivnom primenom navedenog Zakona bilo otkriveno učešće dela političke muslimanske vlasti i stranih obaveštajnih službi u finansiranju terorista u BiH.

Slično navedenom, prilikom usvajanja, Zakona o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske²⁶, muslimanska politička vlast je pokušala da opstruiše usvajanje pomenutog Zakona, tako što je po njima ugrožavao vitalne nacionalne

²³ Kreća Milenko (2012): *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 155.

²⁴ Videti šire: Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, „Službeni glasnik BiH“, broj 47/1, Sarajevo, 2014.

²⁵ Financial Action task Force on Money Laundering (2002): FATF, „*Report on Money Laundering Typologies*“, Paris, 2. u Sandić Kosta (2011): *Finansiranje terorizma putem pranja novca*, Nauka i društvo, Beograd, 51.

²⁶ Videti šire: Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 57/16, Banja Luka, 2016.

interese Bošnjaka.²⁷ Neusvajanje Zakona koji neposredno uređuje rad policije u Republici Srpskoj kao suštinski jedinog podsistema bezbednosti u entitetu, a koji se na prostoru BiH *de facto* jedini u punom obimu i intezitetu suprotstavlja terorizmu značilo bi direktnu podršku teroristima. Takođe, nepoštovanje postojećih pravnih odredbi prećutno odobrava boravak pojedinaca koji su već učestvovali u izvršenju terorističkih akata, konkretno u odredbi Ustava BiH koja uređuje pitanje državljanstva navedeno je: „Sva lica koja su bila državljani Republike Bosne i Hercegovine neposredno prije stupanja na snagu ovog Ustava, su državljani Bosne i Hercegovine. Državljanstvo lica koja su naturalizovana poslije 6. aprila 1992, a prije stupanja na snagu ovog Ustava, regulisaće Parlamentarna skupština“.²⁸ I pored ustavne odredbe, na nivou zajedničkih institucija BiH ništa nije konkretno da se pripadnici terorističkih organizacija proteraju iz BiH. Oni i dalje žive u BiH, šire svoju ekstremnu ideologiju i sasvim sigurno i dalje predstavljaju osnovni uzrok nastanka terorizma u BiH. Prema tome, zaključak je da nepoštovanje bitnih zakona koji uređuju suprotstavljanje terorizmu jeste jedan od uzroka nastanka terorizma u BiH.

5. Saradnja političke vlasti i stranih obaveštajnih službi sa teroristima

Terorističke organizacije su diverzantske jedinice koje formiraju, finansiraju obučavaju i kontrolišu obaveštajne službe. Obaveštajne službe najmoćnijih država sveta su oduvek u sklopu svojih specijalnih operacija koristili grupe i pojedince radi ostvarivanja prevashodno, vojnih, političkih i ekonomskih ciljeva. Analizom terorizma kao bezbednosne pojave jasno se primećuje iskorišćavanje, najčešće, ideoloških, verskih i nacionalnih težnji grupa, ponekad i država za ostvarivanje navedenih ciljeva. Primera u realnom prostoru i vremenu je mnogo, a u osnovi sa ciljem izazivanja nestabilnosti, često i oružanih sukoba u državama ili određenim regionima sveta. Na prostoru bivše SFRJ prvo regrutovanje terorističkih grupa bilo je, neposredno po završetku II Svetskog rata, formacija koje su nasledile ustaški pokret, konkretno: „Posle toga, aktivnosti 'križarskog pokreta' su obustavljene, a razlog može da bude i spor između Jugoslavije i SSSR-a posle rezolucije Informbiroa, koji su zapadni saveznici shvatili kao dobar znak mogućeg odvajanja Jugoslavije od 'zajednice socijalističkih država'“.²⁹ Ponovo, pred raspad bivše SFRJ, ključnu ulogu u formiranju terorističkih formacija je imala američka CIA angažovanjem džihadista i značajnom ulogom u njihovom finansiranju. U vezi s tim nemački autor potvrđuje: „Naravno da je i na Balkanu bilo

²⁷ Bošnjak je naziv za muslimane u BiH.

²⁸ USTAV BOSNE I HERCEGOVINE (Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i "Sl. glasnik BiH", br. 25/2009 - Amandman I), Član 1. stav 7. tačka (c).

²⁹ Mirković Todor (2003): *Strategije i ratne doktrine supersila i blokova*, Vojna knjižara, Beograd, 274.

islamskog terorizma. U svakom slučaju najvećim delom ga nisu organizovali Osama Bin Laden i Al Kaida, već američke obavestajne službe – u antagonističkoj kooperaciji sa Irancima³⁰.

Naravno, ostanak džihad teroristau BiH je omogućen uz direktnu podršku vlasti, preciznije: „Najčešće su državljanstva pripadnicimaterorističkih organizacija dodeljivana u ambasadi Bosne i Hercegovine u Beču.“³¹ Nemoguće je i pored stava o potrebi dostupnosti informacija, u demokratskim zemljama Zapada pronaći neki finansijski trag o utrošku sredstava njihovih obavestajnih službi za potrebe finansiranja oružanih formacija, odnosno terorističkih grupa, njima prijateljskih zemalja u svetu. Takav način finansiranja je vešto prikriven, i on funkcioniše preko nevladinih organizacija koje najčešće sprovode aktivnosti u cilju zaštite ljudskih prava i demokratije. Sasvim je jasno, da bez političke podrške i naročito podrške obavestajnih službi, terorizam u BiH nebi postojao i ovakva podrška je jedan od uzroka njegovog nastanka.

6. Napadi na sunarodnike kao poseban oblik terorizma

Angažovanje terorističkih grupa i pojedinaca radi ostvarenja političkih ciljeva nije novost ne samo na svetskoj političkoj sceni. Ali ono po čemu se ističu određene političke grupacije u BiH su napadi na stanovnike iz vlastite verske i nacionalne grupe, a istovremeno okrivljujući protivnika. Osnovni cilj takvih napada je stvaranje slike u javnom mnenju na Zapadu o Srbima kao zločincima, kako bi se onda dobila politička, vojna i medijska pomoć u borbi protiv Srba koji su protivnik, kako u ratu, tako i u miru. Prevedeno, radi se o izvršenim terorističkim aktima u Vase Miskina, Markalama i Tuzlanskoj kapiji. Postoje brojni podaci koji to dokazuju, a u radu se prezentuju navodi stranog autora koji je istraživao i analizirao dešavanja u BiH i uglednog pravnika sa bogatom praksom vezanom neposredne napade na sunarodnike od strane muslimana. Sa obzirom na ovaj oblik terorizma Šindler ističe: „U mnogim slučajevima, ubistva muslimana, koji su radi političkih efekata vršili sami muslimani, nisu počinile regularne policijske ili vojne jedinice, već tajni paravojni kadar lojalan vođama SDA“³² Dok Petronijević svedoči: „Po podacima i dokumentima koje sam lično obrađivao o događajima u Bosni i Hercegovini od 1992 – 1995. godine, u pripremi optuženih pred Haškim tribunalom, kao i na osnovu pisanja i analiza mnogih autora može se zaključiti da je upravo srpska strana u sukobima u BiH

³⁰ Elzser Jirgen (2006): *Džihad na Balkanu, Sveti ratnici i tajne službe na Balkanu*, Jasen, Beograd, 173.

³¹ Galijašević Dževad (2012): *Terorizam u Austriji, Beč, evropski centar vehabizma*, Agencija „Filip Višnjić“, Beograd, 60.

³² Šindler R. Džon (2011): *Bosanski rat i teror, Al Kaida i uspon globalnog džihada*, „Službeni glasnik“, Beograd, 143.

bila predmet ovakve taktike³³.³³ Ne postoji dilema o tome ko su nalogodavci i izvršioци ovakvog oblika terorističkog delovanja. Takođe, realnost je da postoji poseban oblik terorizma u BiH, a to je napad na pripadnike svoje verske i nacionalne grupe.

7. Zaključak

Teorijske i empirijske činjenice navedene u ovom istraživačkom radu nepobitno ukazuju da terorizam u Bosni i Hercegovini ima posebne pojavne oblike. Takođe, uzroci njegovog nastanka su vezani za istorijske, vojne i političke okolnosti karakteristične za društveni realitet kakva je postdejstonska Bosna i Hercegovina. Usled geopolitičkih promena na svetskoj i posebno na prostoru Balkana, islamski terorizam u Bosni i Hercegovini je postao oblik rata, teroristi su postali borci za slobodu, a neposredni izvršioци terorističkih akata, umesto zločinaca su postali heroji i zaslužni građani u Federaciji Bosne i Hercegovine. Uzrok toga je legitimitet koji je muslimanska politička vlast dala teroristima iz perioda građanskog rata, ignorišući međunarodne i unutrašnje pravne akte.

Identična situacija je sa teroristima povratnicima sa drugih ratišta, posebno bivšim pripadnicima ISIL-a. Isto tako, brojni nedostaci u organizaciji, pravnoj uređenosti podsistema bezbednosti, bezbednosnih agencija i pravni akti koji uređuju suprotstavljanje terorizmu, jesu glavni uzroci za nastanak i opstanak islamskih terorističkih grupa u Bosni i Hercegovini. Naročita osobenost terorizma u Bosni i Hercegovini jeste podrška koju islamski teroristi imaju od strane obaveštajnih službi pojedinih država NATO i islamskog sveta. Iznad svega, posebna karakteristika islamskog terorizma u Bosni i Hercegovini su napadi na svoje sunarodnike, koji su više puta ponovljeni, a u javnosti su predstavljeni kao napadi protivničke strane. Od značaja za nauku i rad bezbednosnih agencija potrebno je naglasiti rezultate psihosocijalnih karakteristika islamskih terorista, dobijenih na osnovu rezultata istraživanja odabranog uzorka pripadnika MUP-a Republike Srpske. Uzimajući u obzir, sve navedeno, da bise uspešno suprotstavili islamskom terorizmu na prostoru Bosne i Hercegovine veoma je važno formirati teorijsku bezbednosnu, pravnu i političku osnovu za zaštitu države i pojedinca od karakterističnih oblika islamskog terorizma. Pored toga, neophodne je uzeti u obzir psihološke činioce razvoja islamskog terorizma. Na ovoj teorijskoj osnovi i platformi treba graditi taktiku suprotstavljanja islamskom terorizmu, odnosno, razvijati efikasne bezbednosne i pravne mere za suzbijanje terorističkih pretnji. Pogrešno je ne navesti činjenje, odnosno nečinjenje međunarodne zajednice u suprotstavljanju islamskom terorizmu u Bosni i Hercegovini. I najvažnije od svega, sa bezbednosnog stanovišta, opasno je posmatrati islamske teroriste kao borce za odbranu Bosne i Hercegovine što trenutno čini politička vlast u Sarajevu.

³³ Petronijević Goran (2010): *Terorizam-globalna opasnost ili globalistička prevara?*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd, 185.

Literatura

- Bodrijar Žan (2007): *Duh terorizma*, Arhipelag, Beograd.
- Bošković Milo, Marković Miloš (2015): *Kriminologija sa elementima viktimologije*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad.
- Canetti Elias (1984): *Masa i moć*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Financial Action task Force on Money Laundering (2002): FATF, „*Report on Money Laundering Typologies*“, Paris.
- Galijašević Dževad (2007): *Era terorizma u BiH*, „Filip Višnjić“, Beograd.
- Galijašević Dževad (2012): *Terorizam u Austriji, Beč, evropski centar vebabizma*, Agencija „Filip Višnjić“, Beograd.
- Hamad Ali (2007): *U mreži zla (međunarodni terorizam i „Al Kaida“)*, Glas Srpske, Banja Luka.
- Elzser Jirgen (2006): *Džihad na Balkanu, Sveti ratnici i tajne službe na Balkanu*, Jasen, Beograd.
- Kegli V. Čarls, Vitkof R. Judžin (2004): *Svetska politika-Trend i transformacija*, CSES Diplomatska akademija, Beograd.
- Kolman Evan (2006): *Džihad Al kaide u Evropi Avganistansko-bosanska mreža*, Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršal, Beograd.
- Kostić Petar (2003): *Priručnik PIE-JRS Profil indeks emocija, Jugoslovenska revizija i standardizacija*, treće izdanje, Beograd.
- Kostić Petar (2000): *Psihologija borbenih jedinica*, NIC, „Vojska“, Beograd.
- Kreća Milenko (2012): *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd.
- Milovanović Anatolij (2021): *Primena represivnih mera policije Republike Srpske u borbi protiv terorizma*, Doktorska disertacija, Megatrend Univerzitet, Beograd.
- Mirković Todor (2003): *Strategije i ratne doktrine supersila i blokova*, Vojna knjižara, Beograd.
- Nuhić Mehmedalija (2010): *Islam i terorizam*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd.
- Petronijević Goran (2010): *Terorizam-globalna opasnost ili globalistička prevara?*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd, 185.
- Primakov Jevgenij (2006): *Svet posle 11. septembra i upad u Irak*, Priivredna komora Beograda, Beograd.
- Sandić Kosta (2011): *Finansiranje terorizma putem pranja novca*, Nauka i društvo, Beograd.
- Stern Džesika (2004): *Ekstremni teroristi*, Alexandria Press, Beograd.
- Šindler R. Džon (2011): *Bosanski rat i teror, Al Kaida i uspon globalnog džihadu*, „Službeni glasnik“, Beograd.

- Škulić Milan (2010): *Terorizam i terorističke organizacije*, Međunarodni naučni skup, Terorizam i ljudske slobode, Tara, Intermex, Beograd.
- Watson John(1982): *PSYCHOKRIEG*, (Möglichkeiten, Macht und Missbrauch der Militaerpsychologie), ECON, Dusseldorf und Njien.
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 57/16, Banja Luka, 2016.
- *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti*, „Službeni glasnik BiH“, broj 47/1, Sarajevo, 2014.
- *USTAV BOSNE I HERCEGOVINE* (Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, “Sl. glasnik BiH”, br. 25/2009 - Amandman I)

CONCEPTS CAUSES OF ISLAMIC TERRORISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract:*The main problem of the research is the special characteristics of terrorism in Bosnia and Herzegovina and the causes of its occurrence. A special problem that has been empirically investigated is the psychosocial characteristics of terrorists in post-Dejton Bosnia and Herzegovina. Based on the formulated problems, the subject of research in this paper was the concept and causes of Islamic terrorism in Bosnia and Herzegovina. From the epistemological point of view, the subject of the paper was scientifically analyzed after empirical research. The aim of the research was to determine the security concept and, in particular, the psychological dimension of the form of threat posed by terrorism in Bosnia and Herzegovina. Therefore, if terrorism in Bosnia and Herzegovina manifests itself in special forms, then its notion is also specifically defined. The methods used in this paper are methods of observation and experimentation, as well as statistical techniques, instruments and procedures used in psychometry. The importance of the research is reflected in the review of relevant facts and drawing conclusions that would benefit security agencies in their preventive and repressive activities. It is of special scientific importance in presenting the results of empirical research conducted in connection with terrorism in Bosnia and Herzegovina.*

Keywords: *terrorism, religion, fanaticism, psychosocial pathology, political support.*